ЧЫЛА ЭЛЛАСЕ ПРОЛЕТАРИИ-ШАМЫЧ, УШНЫЗА!

Ленин-Сталин паша верч кучедалаш ямде лий!

ЯМДЕ ЛИЙ

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЕ

ГАЗЕТ АК: идалыклан 2 т. 16 ыр.
пел ийлан 1 т. 8 ыр.

1938-ий
22
СЕНТЯБРЬ
№ 45

ОТРЯДЛАН МОМ ЫШТЫМАН

Ынде кум шестидневке утла лиеш школышто занятий кая. Жапыштыже звонок йонгалтеш, урок тӱҥалеш да пыта. Мӧҥгӧ пумым ямдылат, отметкешамыч шындалтыт.

Туге гынат, шуко пионер отрядыште мом ыштышашым огыт шинче да порядок уке. Южо отрядыште вожатый укеат, отрядлан паша ыштышыже йӧсырак. Тиде чын. Но вет пионерский актив уло, адак чыла паша верген кеч могай жапыште ойым пуышо ен—старший вожатый школышто лиеш. Тыгеже отряд пашам ыштен кертеш.

Воронеж гыч отряд совет председатель Женя Вельднер: „газетышкыда чыла отрядлан паша ышташ йӧршӧ тичмаш планым печетлыза, вара отряд-шамыч тудын дене пашам ышташ тӱҥалыт", — манын мланна возен. Чыла отрядлан тыгай тичмаш план уке да тудын кӱлешыжат уке. Чыла пионер-шамычын ик семын паша ыштымаш йӧршынат огеш кӱл. Кажне отрядлан планым шкеак ыштымаш. Ме тыште ик мыняр ойым гына пуэна.

* *
*

29 октябрьыште комсомолын XX-шо идалыкшым пайрэмлымашым чыланат палат, а ростовский школьник-шамычын чапле юбилей лӱмеш сайын тунемшаш верч Всесоюзный соревнованийым тӱҥалаш ӱжмыштым чыланак колын огытыл. Отряд советлан кызыт ростовский школьник-шамычын письмаштым кажне пионер-шамыч лудышт, манын тыршашыже кӱлеш. Соревнованийыште сеҥыше ленинский комсомоллан рапорт возаш правам налыт. Сеҥышыш лекташ кызытак соревнованийыш ушныман. Шуко шургаш да куго решений лукташ толашыме огеш кӱл. Кӧлан полшаш кӱлеш, кӧм ончык лукташ—сайын решитлыза. Йочашамычым отряд советышка ӱжаш да вурсаш ида вожыл. (Но вурсымеке полшаш кӱлеш). Тӱҥжӧ—соревнований эреяк каен шогыжо, классысе первой погынымаш деч вара тудо ныж шуло. — Тидланже эре эскерен шогымаш кӱлеш.

Шуко пионер-шамыч комсомоллан подарке шамычым ямдылат, отряд совет шукыж годым тидым огешат шонапте. Советлан чыла пионерын мо ыштымыжым шинчыман, полыш кӱлеш гын, тудлан полшаш кӱлеш. Могай подаркым ямдылаш кӱлмым палыдыме пионер-шамычлан полшаш кӱлеш. Чыла отряд пӧлӧкым ямдылыме вергенат шоналтыза. Жап шуын.

Эша мом ышташ лиеш? Окнашке ончалза гын, шкеак ужыда. Кече эше пелта, пушенге лышташ-шамыч оралгаш гына тӱҥалыныт, йӱр шуэн лиеш, йӱштӧ огыл. Тугеже отряд дене экскурсийыш каяш, але военный модыш дене модаш, але каныш кече вашеш походым ышташ, оборонный значок-шамычлан нормым сдатлаш лиеш.

Звена вожатый да отряд совет председатель ден членышт-шамыч уремыш нерымат лукташ огеш лий манын, шыже планым ышташ ида вашке.

Кызыт марте первой сборым эртарше отряд-шамыч але шагал улыт. Тыште ик Моско отрядысе пионершамыч путырак сай сборым эртараш шонен муыныт: нуно тиде сборым „Спортивный сентышамыч сбор" манын лӱмденыт. Тиде сборышто нуно кеҥеж каникул жапыште кӧ молан тунемын, кӧ кодшо ийсе показательжым саемден, кӧ кызыт нигӧ деч талын куршталеш, кӧ кӱш тӧршта—тергат. Йочашамыч пеш сайым шонен муыныт! Моло отряд-шамычланат тыгай сборым эртараш ойым пуэна.

Отряд газет редколлегийым кугу, весела пашa вуча. Остроумный газетым Сочинский районысо ик школ луктын. Тыште заметке олмеш шоныдымо ӱзгар-шамыч: Сочи воктен Вова Сульженкон муымо кристал ужашыже, моло пионер-шамычын Эльбрус деч дечын кондымо „Павлиний глаз" лӱман кугу лыве, альпийысе пеледыш-шамыч, шуко тулеч молат лийыныт. Тиде чыла газетыш пудален шындыме, ургымо, пыжыктыме ыле, чылашт йымалне кӱчыкын каласымаш лийын.

Чылт тыгай газетым лукташ ме огына темле. Но пырдыж газетым луктап кӱлешак. Тудо кунар чӱчкыдын лекташ тӱҥалеш, тунаре саемеш.

„Пионерская правда" газет гыч кӱчыкын.

Ростовский школьник шамычын ӱжмыштлан мемнан вашмутна

„ХОРОШО" ОЛМЕШ „ОТЛИЧНО"!

Ме, Йошкар-Ола 1 №-ан школын IV „а" классыштыже тунемше пионер-шамыч Москва Оласе Красногвардейский район да Ростовский 46-шо №-ан школысо пионер шамычын обращенийыштым шкенан сборыштына куанен лончылышна.

Отрядыште—уло 45 пионер чыланат подаркым ямдылаш лийыч.

Эн сай подарке—тунеммын качествыжым саемдаш,—манын ме пунчална.

Мемнан пионер-шамыч, кӧн „посредственно" отметке гын, нуно „хорошо" отметкым, кӧн „хорошо" гын—„отличным" налаш тыршаш тӱҥалыт.

Отряд сборышкына класс руководитель толын ыле. Тудо: рвезе-шамыч, те вет начаррак возеда, возымыдам лудашат йӧсӧ—манын каласыш. Ме тудлан шкенан возымашнам саемдаш мутым пуышна.

Тидын деч посна ме ӱзгар денат юбилейлан пӧлӧкым ямдылена. Теве Вербенко сай гына сӱретым сӱретла, Тарасов модельым ышта, Иванова Леля кок вышивкым тӱрла, Пономарева „Пиялан йочалык" лӱман альбомым, моло-шамычат шуко пӧлӧкым ямдылат.

Моло школымат ме соревнованийыш ушнаш ӱжына.

Пионер-шамыч лӱм дене: Леля Иванова, Люся Шлыкова, Лева Гусев.

Морко кыдалаш школысо пионер отрядысе старший вожатый Сергеева Валя ден совет отряд председатель Шевелев Вова „Пионерская правда" газетым ончат. Фото Димитриевскийын.

Морко кыдалаш школысо 6 № пионер отряд совет погынымаште СССР Верховный Совет депутат-учитель-шамычын чыла пионер ден школьник-шамычлан возымо письмаштым лончылат.

ПУМО МУТНАМ ЧЕСТНЕ ШУКТЕНА

Ме, Нолядӱр тӱҥалтыш школышто тунемше-шамыч 20 сентябрьыште Ростовский пионер-школьник-шамычын обращенийыштым да СССР Верховный Совет депутат-учитель-шамычын письмаштым тӱшкан каҥашышна. Тидын почеш соревнованийыш ушнаш ик йӱкын келшышна.

Ме тунемаш тӱҥалме годымак Крутоовражский тӱҥалтыш школ дене соревноватлаш договорым ыштена ыле. Обращеньым лудмеке шкенан ӱмбаке тыгай обязательствым налына:

Тунеммаште „посредственно" да „плохо" отметкым йӧршын пытараш.

Класс ден класс, ученик ден ученик, рад ден рад ӱчашен тунемаш тӱҥалына. Туныктышын классыш толмешкыже чыла тунемме ӱзгарым ямдылаш да шке верышке лияш.

Ик минутланат урокыш опоздаяш огыл.

Мӧҥгӧ пумо пашам тӱрыс шукташ. Уроклан эреяк ямдылалт толаш.

Шеҥгелан кодшо йочашамычлан полшен шогаш тӱҥалына.

Дисциплиным образцово шынден а.

Чыла тунемше-шамычлан газетым налын, лудын шогылман. Тыге международный положенийым пален шогаш тӱҥалына.

Пумо мутнам честне шукташ эре ямде улына!

Тунемше-пионер-шамычын кӱштымышт почеш:

Сидоров Александр, Семенов Антон, Чижова Валя, Кузнецова Тамара, Ефремов Виталий.

Йошкар-Ола район.

Соревноватлен тунемаш тӱҥалына

Ме путырак весела пагытыште илена. Тыгай илышыште эре отлично тунемме велэ шуэш. Вет тидлан чыла условий ыштыме. Кугу Сталин мемнан верч чот тырша. Мый 2-шо класс гычак отлично тунемам.

Тений деч ончыч санкомиссийыште, редколлегий членлан, моло вереят пашам ыштенам. Примерне улмемлан теният мыйым редколлегий членлан да классоводлан сайлышт. Мый пашам сай шуктем. Шурген коштшым чарем нунылан умылдарем. Теве 4-ше классыште тунемше-шамыч: Герасимов Ион ден Клементьев Алеш пеш шургат ыле. Нувын „посредственно" отметкышт ятыр уло. Кызыт нуно тӧрланаш тӱҥалыныт. „Хорошо" да „отличный" отметке дене гыон тунемаш, шкеныштым примерне кучаш тӱҥалаш обязательствым налыныт.

Руш йылмым тунемаш мый пеш йӧратем. Садлавак шуко рушла литературым чарныде лудам.

Сидоров Александр,
Нолядӱр тӱҥалтыш школын 4-ше классыштыже отлично тунемше.

80

Мемнан пионерский пӧлӧҥна

Фотоаппаратем пӧлӧклем

Кугу Кожлаял пелэ кыдалаш школышто тунемше Алексеев Миклай изинекак фотографий пашам йӧрата. Кызыт тудо у фотоаппаратым ыштен. Сниматлашат тӱҥалын.

— Тиде ыштыме фотоаппаратем комсомолын XX-шо идалыкшылан мыйын пӧлӧкем лиеш,—манеш Миклай.

Степанов Эчан.
Морко кыдалаш школ.

Гербарийым ыштенам

Мый, У Тор'ял тӱҥалтыш школын 2-шо классыштыже тунемам. Яра жапым арам ом йомдаре. Урок пытымеке, каныш кече годым чодраш, олыкыш коштам. Тыге чапле гербарийым ыштенам. Тиде гербарием комсомолын XX-шо идалыкшылан мыйын пӧлӧкем лиеш.

Речкин Льова.
У-Тор'ял район.

—●—

Фотокружокым почна

Ме, Юледӱр ялысе тунемше-пионер-шамыч 1 сентябрьыште фотокружокым почна. Кружокыш 10 тунемше-шамыч возалтыч. Первой занятий 3 сентябрьыште лие. Занятийыш тунемше шамыч велэ огыл, колхозник-шамычат шукын коштыт. Кызыт кружокышто 25 еҥ. Нуно первой занятийыште фотоаппаратым ыштыме нерген колыштыч.

Загайнов Вачий.
„Юледӱр" колхоз, Кужмарий ялсовет, Роҥго район.

„На защите родины" у фильм

Кредалмаш каен. Мемнан Красный артиллерий свинцовый тул дене янлыкыш савырныше японский захватчик-шамычым сӱмырен. Комсомолец-танкист-шамыч бандит-шамычым пызырен каеныт. Йошкар армеец-шамыч штык, гранат дене тушманым пытареныт. Но Хасан ер воктенсе кредалмаште шинчалан койдымо герой-шамычат лийыныт. Нуно кредалын огытыл гынат, шке аппаратышт дене тулан ончыл позицийлаште лийыныт. Нине—советский кинооператор-шамыч.

Мемнан элын кажне еҥже виян Йошкар Армийын захватчик-шамычым кузе кырымыштым ужышт, манын советский кинооператор-шамыч Хасан ер воктенсе героически кредалмашым сниматленыт.

Кинооператор-шамыч Хасан ер воктен 2 тужем метр пленкым сниматленыт. Фильмыште танк-шамычын атакыш каймышт, бомбардировщик-шамычын чеҥештымышт, пехотын каймышт, кредалмаш сайын ончыктaлтшаш. Кызыт Хабаровскышто Хасан ер воктенсе кредалмаш нерген картиным монтажлымаш кая. Тудын лӱмжӧ „На защите родины". Фильм октябрь тылзыште лектын шуэш.

Ворым кучаш полшен

Тыгай паша Венев олаште (Тульский Область) лийын. Кечывалым, Макаровын ешыже мӧҥгышт гыч каен пытымеке, нунын дек окна гыч вор пурен. Вор шолыштмо ӱзгар-шамычым иктыш пидын да окна гыч тӧрштен. Тидым эртен кайше пионер Коля Савин ужын. Ворым поктен куржын. Колян кычкырмыжлан кугу еҥ-шамычат куржын миеныт. Тыге ворым кучен милицийыш наҥгаеныт. Йӧдыштма гыч пале лийын: тудо шукертсек шолышт коштын улмаш. Шуко кана судитлалтын.

Юный железнодорожник-шамыч

Ынде идалык лиеш Мелитопольышто Кагановичский йоча кӱртньӧ корно пашам ышта. Станций начальник, машинист, поездысе бригаде-шамыч чыланат пионер улыт.

Йоча кӱртньӧ корным „Павлик Морозов" лӱмеш станций гыч „пионерская" станций марте ыштыме. Станций кокла 3 километр. Нунынак Папанин лӱмеш депо да Кренкель лӱмеш радиоузелышт уло.

Тиде кече марте юный железнодорожник-шамыч шке кӱртньӧ корныштлан идалык теммым пайремленыт. 1 ий ончыч 97 юный железнодорожник-шамыч ыльыч гын, кызыт 332 уло. Ик ий жапыште юный машинист, путейц да связист-шамычым ямдылыме.

Москва—Тблиссии перелет

Грузинский Аэрофлот управленийын кокымшо класс пилотшо Саламов йолташ 15 сентябрьыште „ПС—40" почтовый самолет дене Москва гыч Тблиссийыш скоростной юж перелетым ыштяш заданийым налын ыле.

Самолет Харьковеш да минеральный вӱдеш посадкым ыштымек, 14 шагат 50 минутлан тблисский аэродромыш пеш сайын волен шинчын, тыге 1.950 километрым тале мардеж ваштареш 6 шагат 07 минут чоҥештен. Кыдал шот дене шагатыште 325 километрым каен.

Але марте Моско гыч тблиссиыш кок кече коштыныт.

Йошкар-Ола йоча санаторийыште каныше-шамыч: Новоселова Нюра, Сундукова Валя, Кузнецова Нина да Милютина Тома прогулкышто коштыт. Фото С. Чуршуковын.

Чыла нерген кундыкын

◆ Гражданский воздушный флот Московский управленийын пилотшо Бережная йолташ, бортмеханик Измирян йолташ, бортрадист Хмеленко йолташ 7 сентябрьыште Москва—Баку—Москва маршрут дене пеш чапле перелетым ыштеныт. 3.980 километрым „ПС—40" почтовый скоростной самолет дене ик кече мучко 11 шагат 51 минутышто чоҥештеныт. Прелетым отлично шуктымыштлан „ПС—40" самолет экипажлан благодарностьым увертарен да перелетын кажне участникшым тылзаш оклад дене премироватлен.

◆ Авзяно-Петровский шӧртньӧ прискыште (Башкир АССР) Селиванов йолташын старатель-шамыч бригадыже 415 грамм нелытан шӧртньӧ самородокым муын.

◆ Новочеркасский музейын архивыштыже „Российский империйын географический атласым" мумо. Атлас 200 ий ончыч печетлыме. Тугак Петр Первойын чапле портретшым верештме. Портретым 100 ий ончыч ыштыме гынат, нимат лийын огыл.

◆ Ленинградский орденоносный „Ленфильм" киностудий писатель Погодинын сценарийже почеш „Человек с ружьем" кинокартиным сниматлен пытарен. Фильмыште петроградский пашазе-шамычын 1917 ийыште совет власть верч кучедалмышт ончыкталтеш. Пленкышко Путиловский заводысо завкомышто Ленин ден Сталинын вашлиймышт, смольныйышто Ленинын кресаньык-шамычым приниматлымыже да Пулков верч кучедалмаш сниматлыме.

◆ Пытартыш жапыште Иркутский областьыште поснак йӱштӧ ийгече лияш тӱҥалын. Температур 5 градус йӱштым ончыкта. Южо вере лум лумеш.

◆ Сан-Диегошто (Америк Соединенный Штат, любитель-летчик-шамыч пеш изи (миниатюрный) самолетым ыштеныт. Шулдыр лопкытшо 3,95 метр, самолетын кужытшо 3,8 метр, кӱкшытшӧ 1,2 метр. Самолет 200 килограмм нелытан. Тудо ик часыште 375 километрым каен кертеш.

◆ Шукерте огыл Бакушто комсомолын XX-шо идалыкше лӱмеш юный уста йӱштылшӧ-шамычын соревнованийышт лийын. Тушто 97 йоча-шамыч участвоватленыт. Йоча-шамыч 14 азербайджанский рекордым шынденыт.

Родина верч, Ончыко!

(Первой отдельный Краснознаменный Армийын №-ский часть политрук ДОЛГОВ йолташын дневникше гыч)

29 июль. Старший лейтенант Розодеев тольо. Тудын тӱсшӧ серьезный. Тудо ожнысо семынак шкенжым хладнокровно куча. Вара увертарыш:

— Хасан ер районышто кредалмаш кая. Японец-шамыч мемнан территорийым налыныт. Налетчик-шамычым советский мланде гыч крен лукташ приказым пумо.

Команде раш шергылте:

— Пычалыш!

Луаткок километр коклам кок шагатыште кайышна. Боец-шамыч содор миен шуаш тыршат. Но миен шумына годым, кредалмаш шыпланен ыле. Сборный пунктыш кайышна. Чыланат шучкын тарвеныт. Тушман ваштареш кредалмаште лийдымылан боец-шамыч коклаште ӧпкӧлымаш шокта.

31 июль. Йӱдым рото тушманым вашлияш ямдылалтын. Гранат пудештме шокта. Японец-шамыч наступатлаш тӱҥалыт. Шола флангыште мемнан разведке наступатлыше противник ӱмбак лӱяш тӱҥалыч. Теве пулемет лочкаш тӱҥале. Японец-шамычын ончыл радышт йӧршын пытаралте.

Тунамак посыльный куржын толят, каласыш:

— Лейтенант Христолюбов эмганен.

Тиде увер мучкак шарлен ыш шу, тунамак чумыр рото такыш керылте. Ме тушманым гранат дене тӱнчыктарышна, винтовко да пулемет тул дене леведна. Японец-шамыч шуко колышым, эмганышым коден, тӱшкашке чумырген мӧҥгӧш куржаш тӱҥальыч.

Лейтенант Терешкин боец-шамыч дене шола флангыш куснен Христолюбовын верышкыже шогалын. Мыйын распоряженийыштем боец-шамыч шагал ыльыч, ручной пулемет икте ыле. Японец-шамыч мемнан шукын улмылан шотленыт да нерыштым шӱшкаш лӱдыныт.

Мый командым пушым:

— Бандит кашак ӱмбак тулым!

Пулемет ден пычал тул тушман ӱмбак керылте.

Кредалмаш шуйна. Волгыжаш тӱҥалеш. Горизонтышто чоҥга сӱретлалт лектеш.

Отделенный командир Андреев ранитлалтын. Пурла флангым улыжат ик мыняр еҥ-шамыч гына кучен шогат. Ротын могайрак улмыжым ончаш каем. Японец-шамыч мыйым ужыныт. Пулемет шолткаш тӱҥале. Шижам—мыйын кок йолемат когарген. Кӱй шеҥгек чӱчырнен шинчым да ончышым—нелын эмганен ом ул. Кредалмашым вуйлатем.

1 ден 2 август. Японский артиллерий чарныде мемнам шке тулжо дене поча. Ротный командир лейтенант Сергиенко эмганен. Тудым лейтенант Яровенко вашталтыш.

Кастене выступлений нерген приказым нална: „Японец-шамычым кӱкшата гыч йӧршын кырен луктын пытараш". Мый боец-шамычлан обстановкым каласышым, наступатлыме порядкым увертарышым, мемнан ончылно шогышо задачым ончыктышым.

Боец-шамыч ик йӱк дене вашмутым пуышт:

—Японский захватчик-шамычым чакныде кыраш тӱҥалына!

6 август. ОКДВ-н—Дальневосточный Краснознаменный фронтын идалык кечыже. Наступатлаш чыла ямде.

Луатныл часыште ме сеҥгышаш положенийым нална. Теве кава мӱгыраш тӱҥале, мемнан самолет-шамыч чоҥештылыт. Йӧршын крен шалатыше воздушный бомбардировко деч вара ракет йӱк шергылте. Тиде наступленийлан сигнал. Рото Заозерный кӱкшатам штурмоватлаш кая.

Каяш куштылго огыл ыле. Тушманын 'артиллерийже ден пулемет виян тулым почыныт. Кӱкшака тӱрыштак, чоҥга шеҥгелан шылше ик мыняр японский пулемет-шамыч лийыныт. Мый противникын огневой точкыжым пытараш приказым пуэм. Огделений командир Воротников ден боец Макаренко кум кана кӱчык черет дене пулеметный тулым почын японский пулемет-шамычым шыпландареныт.

Тыште мый партийный бюро секретарь Машлакым вашлийым. Тудын дене пырля ме „Сталин йолташ верч! Ончыко!" лозунг дене решающий атакыш кайышна. Японец-шамыч куржыт.

Сопка адакат советский лие.

К. Е. ЦИОЛКОВСКИЙ

(Колымыжлан 19 сентябрыште 3 ий темын)

К. Е. Циолковскийын профессийже туныктышо улмаш. Тудо химий ден физик предметым туныктен. Тунемше-шамычым уло кумылжо дене сайын умылтарен туныкташ тыршен. Шке изи пашадаржын шуыкрак ужашыжым школыштыжо физический опыт ышташ кучылтын.

Циолковскийын мӧнгысӧ устембалныже тӱрлӧ чертеж-шамыч киеныт.

Кугу ушан, келгын шонышо, пашам тыршен ыштыше Циолковскийын пашажым кугыжан правительстве аклен огыл. Пеш йӧсын илен гынат, чарныде пашам ыштен.

Великий Октябрьский революций гына Циолковскийын илышыштыже кугу вашталтышым ыштен. Тош то туныктышо, шотлыдымо изобретатель мемнан элын знатне гражданинже лийын. Тудо шке творческий пашажым сайын ышташ чыла условийым налын.

Циолковскийлан 60 ий темын ыле гынат, рвезе семын пашам виян ыштен. Тудо 40 у пашажым опубликоватлен. Тиде—дирижабль да ракетоплан нерген паша-шамыч лийыныт. Шымле вич ий теммыжым палемдыме кечыште мемнан правительстве тудым Трудовой Йошкар Знамя Орден дене награждитлен.

79 ияш великий изобретатель кум ий ончыч 1935 ий 19 сентябрыште колен.

Константин Эдуардович Циолковский уло ӱмыржӧ мучко научно-творческий пашам ыштен. Тудо межпланетный чонгештымаш нерген проектым ыштен да планет коклаште чонгештылаш ракетный аппаратым, молымат ышташ шонен улмаш. Но пашажым мучашыш шумеш шуктен кертын огыл.

Циолковский колымыж деч изиш ончыч Кремльыш Сталин йолташлан колтымо письмаштыже:... „Ушанем, шинчем — советский дирижабль-шамыч мирыште эн сай лийыт",—манын возен. Мутат уке, тудо пеш кугу учоный улмаш.

Те, йоча-шамыч, ончыкылык инженер, конструктор, воздухоплаватель, молат лийшашлык улыда. Тендан ончылно—Циолковскийын тӱҥалме пашажым мучашке шумешке шуктыш паша шога.

Тиде кечылаште Марбумкомбинатысе йоча-сатын у пӧртшӧ ышталтшуэш. Фотосӱретыште: йоча-сатын у пӧртшӧ.

Китайын юный патриотшо.

Японский захватчик-шамыч вашталеш героически кредалмаште китайский калыкын эн изи йочаже-шамычат смелостьым да шке родин ден калыклан преданне улмыштым ончыктат. „Чайна Этвор" лӱман китайский журнал шкенжын ик статьяштыже ик тыгай юный патриот нерген ойла.

* * *

Эр тӱтыра леведме дене японец-шамычын позицийышт изиш гына койыныт. Тӱтыра налмылан кӧра японец-шамыч атакыш тарванат манын китайский батальон пулеметный тулым почын.

Та-та-та! Та-та-та-та! Пулеметчик-шамыч ленте почеш лентым лукетеныт. Пулеметный тул чот виянгме годым китайский салтак-шамыч шергылтше йӱкым изиш велӗ колыныт:

— Шогыза. Мый тушман ом ул. Мый китаец улам!

Пулемет кычкырыме йӱкым петырен. Салтак-шамыч ваш-ваш ончылдыныт. Командир пулеметым чараш кӱштен. Ик мыняр минут жап гыч китайский салтак-шамыч коклаште йоча шоген. Тӱс гыч ончымаште тудлан 11 ий деч утла огыл. Японский салтак-шамыч деч лӱдмыжӧ дене тудо кызытат ӧрдыш ончыштеш. Вара тудо тымланен да салтак-шамычлан батальон герой лийме историйжым каласкален.

... Йочан лӱмжӧ Хо Линь-сунь улмаш. Тудо Шавьдун провинций деч югышкыла, Исань деч торыштак огыл улшо ялыште илен. Китайский войска-шамыч каймек олашке японец-шамыч пуреныт. Нуно лишыл яллаште шеҥгын коштшыт, тусо ең-шамычын погыштым шупшын налыныт, игылтыныт. Шуко кресаньык-шамыч партизанский отрядлашке каеныт, ятырышт шылын куржыныт. Яллаште шонго ден йочашамыч велӗ кодыныт... Хо Линь-сунь ятыр кече пустангше пасушто курштальн. Ик кана чонгашке кӱзен, китайский войскашамычын кайме могырыш ончен шоген. Тунам тудым японский салтак-шамыч ку-

ченыт. Тудым лӱдыктылыныт: тый мланна от полшо гын, пуштына, маныныт. Тунамак японец - шамыч тудлан разведчик лияш да китайский войска-шамычын шогымо верыштым увертараш кӱштеныт. Первойжо Хо Линь-сунь отказатлен, а вараже, уэш шоналтенат, решеньыжым вашталтен. Тудо японский захватчик-шамыч нерген ачажын ойлымыжым ушышкыжо налын, японец-шамычын шалатыме шке ялжым, толалтше кресаньык-шамычым шарнен... Тунам японец-шамычлан ӱчым шукташ кӱлеш шонен... Тидлан тудо келшен.

Японец-шамыч шке пашаштым ыштеныт. Иоча нерген нуно йӧршын монденыт. Хо Линь-сунь позицийым да орудий шогымым сайын ончен...

Японец-шамычын разведкыш колтымышт деч вара тудо нуно дек пӧртылын огыл.

Хо Линь-суньын ойлымыжым колыштшо салтакшамыч юный патриотым пагален онченыт. Хо Линь-Сунь японский частын кудо верыште улмымат, тудын оружийже шогымымат каласаш монден огыл. Шукат эртен огыл, китайский артиллерий японский батарейым пытарен.

* * *

Китайын юный патриотшо-шамыч, Хо Линь-сунь гае йоча-шамыч шке родинлан эрыкым кучедал налшаш верч кугурак-шамычлан уло вийыштым пыштен полшат. Фронтлаште нуно боец - шамычлан вӱдым, кочкышым нумалыт, обозлаште, санитарный ден моло тӱрлӧ отрядлаште служитлат. Чумыр китай мучко Хо Линь-Сунь гае йоча-шамыч кызыт родина верч, ончыклык илыш верч ӱжшӧ мурым мурат.

Теве тиде муро:

Ме нелэ жапыште кушкына,
Пулемет тул йӱмалан кушкына,
Кучедалаш ме кушкына.
Китай йоча-шамыч, кынелза,
Кынелза кредалаш родина верч,
Шкенан у тӱняна верч.

Н. К.

ОЙЛЫШО ЧАС

Москошто кечывалым, йӱдымат кечмогай жапыште точный жапым палаш лиеш: Тидлан телефон-автомат деке миен Г-1-56-00 №-ым темдалман але трубкыш „время" манын шомакым пелештыман. Тыге ыштымеке тыланда пӧртӧнгын раш йӱкшӧ москожап дене мыняр час да минут жапым раш каласен пуэ.

Южо ең москович-шамычлан справкым Москон ала могай учреждениййыштыже йӱд-кече дежуритлыше ең пуэда манын шонат. Уке. Чынже дене телефон звоноклан „ойлышо" автоматический час вашмутым пуа.

26-ым ШАРНЫМАШ

Тиде ыле лач ныл ий ожно. Красноводский арестный пӧртын лавран изи камерыштыже.

Мемнан тиде застенкыш ялгалмыланна кум кече эртен. Мемнан камерыште ылыч: Шаумян, Джапаридзе, Фиолетов да моло йолташ-шамыч,—чылаже 16 ең.

20 сентябрь вашталеш йӱд.

Кудыжо нар ӱмбалне, кудыжо кӱвар ӱмбалне киеныт.

Южышт малат, весышт шерат.

Окнашке коварный, яркий, волгыдо тылзе онча.

2 час йӱд.

Шургымо йӱк, кӱртньӧ тӱкалыме йӱк шокта.

Омса почылтеш.

„Социалистический" палач-шамыч банде пура.

Переличкым тӱҥалыт.

Чыла обитатель - шамычым кум тӱшкалан шелыт. Камер гыч кок первой группым луктыт, мемнан кокла гыч нуным нангаят.

Кушко нангаят,—манын йодмылан,—вашмутым пуат:

„Тыште вер шагал, Асхабадыш, областной тюрмаш кусарат".

Пашазе паша верч беззаветне кучедалше—бакинский пролетариатын революционный вождьшо-шамычлан эн сай йолташ-шамычлан индыралтше часыже тӱҥалеш.

Мучительный кече да арвя-шамыч нимогай увер деч посна эртат.

Нуно кушто улыт, кушко нуным нангаеныт, установитлен она керт.

Южышт ойлат, пуйто нуно Асхабадыште улыт, южышт—Персийыште... Ме она шинче, кушто улыт мемнан эн лишыл йолташна-шамыч, бакинский пролетариат,—тудын вождьшошамыч, Советский власть—кушто тудын эн сай борецше-шамыч.

Сомнений-шамыч шӱмышкӧ пурат, тудым терзатлат. Степан, Алеша, Ванечка ынде огыт иле манын шонаш пеш нелэ.

Кенета ала кӧ эрык гыч тюрмашке мланна лӱдыкшан чыным увертара, эсеровский палач - шамычын колдымо злодеянийын кошмарный сӱретшым мемнан ончылан почеш. Тудо мланна палыдыме, мемнан шинчыдыме—Красноводский гыч кӱртньӧ корнысо пашазе, очыни, проводник.

Тиде йӱдым тудо вокзалыште лийын. Тушто ош чалма чийше, вооружатлалтше, подозрительный ең шамычым ужын. Вагонлаште—кольмо шамыч.

Ала мом сайымак огыл, лӱдыкшым ямдылымым шижын колын да вӱран расправылан ямдылалтмаште свидетель лияш тудо решитлен. Шыпак, йывыш вагон-шамыч коклаш пурен да буферашке шылын возын.

Мӱндӱр степеш поезд шогалтымым, коммунизм верч кучедалше пленныйшамычым группо дене лукмым, полотна деч мӱндӱран огыл нуным ялнык семын растерзатлымым тудо шке шинчаже денак ужын.

Пулемет шургымо жапыште тудо ош террорын жертвыже шамычын пытартыш мутыштым колын:

— „Ме коммунизм верч колена. Виян лийже коммунизм!"

... Волгыжын.

Пуштедыше-шамыч вашкеныт, колышо-шамычын капыштым чылалтымак мландыш урен шуктен огытыл.

Бакинский пролетариатын вождьшо-шамыч шкеныштын вӱрышт дене мӱндӱр Закаспийсе пуста степын ошмажым йӧртеныт.

Шкеныштын илышыштым нуно коммунизм паша жертвыш конденыт.

Шкеныштын героический, колымышт дене нуно олталалтше бакинский пашазе ужашын шинчаштым почынытда нуным чын корныш—коммунизм верч кучедалмашыш шогалтеныт...

... Тиде 1918 ий 20 сентябрь вашеш йӱдым лийын. Закаспийын мӱндӱр ошмалаштыже, пустынный, ең илыдыме верыште, „Перевал" ден „Ахча-Куйма" станций-шамыч коклаште, 207-ше меҥгыште 26 бакинский комиссар шамыч: Степан Шаумян, Алеша Джапаридзе, Мешади Азизбеков, Ваня Фиолетов, Григорий Корганов, Павел Зевин да молымат зверски орландарен пуштыныт.

Тиде кошмарный пуштмашым шемер-шамычын палачышт, — меньшевик ден эсер, троцкист-бухаринец-шамыч, английский империализмын представительже капитан Тиг-Джоне вуйлатыме почеш ыштеныт.

(1922 ий 20 сентябрыште „Бакинский рабочий" газетеш лекше А Микоянын статьяже гыч).

„Ямде лий" 3-шо стр.

81

ГРАНИЦЕ ВЕСӹВЕЛНЕ

Китайысе военный действий. Сӱретыште: китайский артиллерий позицийыште.

Союзфото.

МЯТЕЖЫМ ПЫЗЫРАЛМЕ

13 сентябрь вашташ йӱдым западный чехийын 40 пунктлаштыже чехословак гитлеровец-шамычын вооружонный восстаний тӱҥалын. Гитлеровец-шамыч европейский ден чешский-шамычым шалатевыт. Ятыр верлаште нуно почтым, телеграфым кидышкышт шупшын налын кертыныт. Чехословакийын столицыже—Прага ола дене телеграф ден телефоный кылым кӱрлын кертыныт. Кӱртньӧ корно станций начальник ден почто начальник-шамычым да пограничный страж-шамычым арестоватленыт.

13 сентябрьыште кечывалым Чехословакий республикын полицийже ден войскаже мятежым пызыралын.

Чехословакий правительстве 10 округлаште чрезвычайный положенийым ыштыме нерген пунчалым луктын. Нине округлаште антигосударственный выступлений верч смертный казньлан судитлаш праван особый судым ыштыме. Нине округлашке регулярный войскам колтымо.

Тиде пунчал почеш мятежыште участвоватлыше шуко гейнлейновец-шамыч Чехословакий гыч Германийыш куржыныт.

Чехословакий калык фашист-шамычын кержалтмышт вашташ чот протестоватла. 13 сентябрьыште Олмуце олаште (Моровин олан промышленный центрже) чешский ден немец шемер калык-шамычын демонстрацийышт лийын. Тушто 35 тӱжем еҥ лийын. Нуно чыла-ант республикым аралышаш верч еше пеҥгыдын шогалаш мутым пуэныт.

* * *

Прага, гыч увертарыме: Чехословацкий правительстве генлейновский партийын штурмовой отрядше-шамычым распуститлыме нерген пунчалым луктын.

Европышто сарлан ямдылалтмаш

Сарын шучкылыкшо кушмылан лийын Английын военно—юж вийже, флот ден армий тӱрыс ямдылык шотышто улыт. Ятыр пеш кӱлеш аэродромлаште самолет-шамыч чыла боевой ямдылыкыште улыт. Английын отечественный флотшо Северный теҥызыш чумыралтеш. Шушаш кечылаште южо категориян запасыште улшо-шамыч призыватлалтыт манын вучат.

Швейцарский правительстве границе дек чак лийше корнылаш да кӱртньӧ корно полотналаш миным оптымо нерген распоряженийым пуэн. Мивым оптымо верлаште пограничный войска отряд-шамыч улыт.

Голландийыште границе мучко войскам чумырымо. Армийыште отпускым пумашым чарыме.

Бельгийыште 10 сентябрь гыч тӱҥалын, пограничный пост-шамычым виягдыме.

Ик куэште мыняр лышташ уло?

Кечегут, кочде-йӱде, малыдегызе куэн лышташыжым шотлет гынат, шотлен от пытаре.

15 метр кӱкшытан куэште 250.000 наре лышташ уло. Тудым 40 час наре шотлаш кӱлеш. Кузе чыла лышташ-шамычым чумырен йыгыре шарымек 90 квадратный метр лопкытан ковер наре погына.

Шыжым лышташ йогымеке куэ 30—35 килограммлан куштылемеш. Вот кунаре лышташын нелытше.

Муным мунчышо янлык

Чылаланат пале: кайык-шамыч муным мунчат, а янлык-шамыч шке игыштым шӧр дене пукшат. А тиде чылаж годым тыге огыл улмаш.

Утконос.

Мутлав: утконос животныйым налына. Тудо межан. Ныл йол дене кудалыштеш. Корем сер вектене але ер вектене ила. Мланде кӧргыштӧ корным ыштылеш. Изи утконос-шамыч муно гыч пӱкталт лектыт гынат, ава утконос нуным шӧр дене пукша. Утконос кайык семынак муным мунча.

Эше ик тыгаяк животный уло. Тудын лӱмжӧ ехитна. Тудат игым муно гыч луктеш, а шӧр дене пукша.

Микроскопын историйже

Эн первояк микроскопым 1590 ийыште голландский шлифовальщик Захарий Янсен шонен луктын. Тиде микроскоп $1^1/_2$ фут кужытан, диаметрже 2 дюйман, аҥысыр трубан улмаш. Тудын ужашышкыже 2 чечевице (пурса) пурен.

Тиде первой ыштыме ӱзгар предметым пеш шагал кугемден. Наукылан тудо нимогай пайдамат пуэн кертын огыл.

Захар Янсевын изобретатлыме деч 40 ий вара иже голландский оласе сторож Дельфта Антоний Левенгук микроскопым шонен луктын. Тудо кугемдыше яндаум ятыр ий шлифоватлен. Яндаум пеш арун да раш ыштен моштен. Тудын ыштыме яндау гоч пеш изи предметат кугемдалтын койын. Тудо жапысе калык тиде кугемдыше яндаум пеш ӧрын ончен.

Анатолий Левенгук кугемдыше линзе коч йӱрын чӱчалтышыжым ончымек, тушто шӱдӧ дене илыше существа-шамычын коштмыштым ужын. Тиде тӱҥалтыш паша лийын. Тунамсе „Английское королевское общество" лӱман наук академийыш—ик чӱчалтыш вӱдыштӧ 2.700.000 утла илыше улит да вуно тӱрлӧ тӱсан, тӱрлӧ форман улыт,— манын Левенгук возен.

Тыге эн первояк шинчалан койдымо изи вещества-шамычым ужаш тӱҥалыныт. Кызыт тыгай паша дене микробиология наука пашам ышта.

А. Горобова.

Отделым П. Клюкин вуйлата

Тиде фигурым кок вияш линий дене пӱчмеке параллелограмым ыштыза. Кузе пӱчман?

МЕТОГРАММЕ

П буква дене авыртыш.

М буква дене модыш.

Иванов Вениамин,

„Чобык" колхоз; Немде ял совет, у Тор'ял район.

Парк мучко прогулко

Экскурсовод экскурсант шамычым тошто парк дене коштыктен. Тудын аллейлаштыже 30 статуйым шогалтыме улмаш. Экскурсовод экскурсийым парк мучко тыге коштыктен: нуным кажне статуя дечын икана гына эртен наҥгаен. Ик места гыч кок кана коштыктен огыл да нигуштат тошто корным тӱкныде наҥгаен. Тыште экскурсоводын коштыктымо корнышкым муза. Паркын планыштыже статуйым шем тамка дене ончыктымо.

Коллекцийым ыштена

Ме, Весшӱргӧ пелә кыдалаш школышто тунемше-шамыч зоологий предмет дене тунемаш шуко тӱрлӧ насекомый дене коллекцийшамычым ыштена.

А. Тимофеев.

ИЗИ ЖАК

Ж. Гегең—Дрейфус. Француз йылме гыч Э. Э. Литаурын кусарымыже. ЦК ВЛКСМ-ын Детиздат 1938 ий. 139 стр., акше 3 теҥгеат 50 ыр.

Жак гай йоча-шамычым француз-шамыч кусараш лийдыме „гамен" мут дене лӱмдат. Жак йӧсӧ минутышто мутлан кӱсеныш огеш пуро. Мӧҥгыж гыч минут жаплан шӧр налаш лектешат, тудо пеш кастене да шӧр деч посна пӧртылеш: ола вес могырыштыла пашазе-шамычын демонстраций лийын, Жаклан полицейский-шамычын кырыме йолташыжым утарыл верештын. Жак „рывыжым охотитлаш" пеш йӧрата. Тиде бастоватлыше парижский шофер-шамыч дене пырля яндаум пудыртымо да „желтый", але забастовкым шалатен коштшо штрейкбрехер-шамычын машина орава шинышташ шӱткалыме лиеш.

Жакын илышыже йӧсӧ. Ачаже—пашадыме, Парижысе фабрикыште паша ыштыше кугурак акажым паша гыч луктын колтат, тудын марийже шофер, забастовкышто лиймылан тюрьмаш логалеш. Но Жак шке шонымашыжым огеш кудалте.

Мӧҥгыштӧ йӱштӧ, ик кумыр окса уке. Жак йоча оравам налешат, шӱ ястарме вӱд серыш кая. Жак орава тичак шӱым оптен мӧҥгеш пӧртылеш, но тудым кучат. Ынде тудо—преступник. Полицейский Жакын ешыштлан, йочам тӧрлатыме пӧртыш колтымо нерген увертара...

Книган вес пелыштыже Жакын „тӧрлатыме пӧртыштӧ" илымыже нерген возалтеш. Тиде—островеш ыштыме шучко тюрьма. Йоча-шамычым тыште тӱрлын орландарат.

Жак вес рвезе дене пырля куржаш тӧча. Но йолташыжын йолжо муклешталтынат, умбаке ошкылын огеш керт. Жакын йолташыжын йӧсын илаш кодымыжо огеш шу—нуно коктынат адак тюрьмаш пӧртылыт. Но шке шонымыштым огыт кудалте—первой йӧнан жапыштак угыч кусараш лийыт. Тиде жап нунылан толын. Жак адакат эрыктыше, адакат аважым, ачажым, ака-шамычыштым ужеш...

Шучко островышто кодшо йоча-шамыч денже мо вара лиеш?

Тиде йодышлан книга огеш умылтаре. Вет лудшо шкеак пала, капитализм улман властьыште вигунамат йоча-шамычлан эрыкан да пиялан илышым ужаш огеш лий.

М. Мейерович.

МЕМНАН АДРЕС: Йошкар-Ола, Марий АССР, Совет пӧрт, 53-шо №-ан пӧлем, „Ямде лий" редакций.
Телефон: Совет пӧртын коммутаторжо, 82-шо №.

Отв. редактор— И. М. МУЗУРОВ.

Упол. Марлита № А—768.

Йошкар-Ола, Маргосиздатын 1-ше типографийже.